

İnanç Turizmi: Kavramsal Bir Bakış

Niyazi Gümüş¹

Özet

Bu çalışma, insanlık tarihinin en eski seyahat türlerinden biri olan inanç turizmini kavramsal, tarihsel ve işlevsel boyutlarıyla ele almayı amaçlamaktadır. İnanç turizmi; bireylerin kutsal kabul ettikleri mekânlara dini vecibelerini yerine getirmek, manevi tatmin yaşamak veya kültürel meraklarını gidermek amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatleri kapsamaktadır. Araştırmada, inanç turizminin tarihsel kökenleri, temel özellikleri ve diğer turizm türleriyle olan ilişkileri detaylı bir şekilde incelenmiş; bu turizm biçiminin günümüzdeki yapısı ve gelişim potansiyeli değerlendirilmiştir. Özellikle Mekke, Kudüs, Vatikan, Santiago de Compostela ve Varanasi gibi merkezler üzerinden inanç turizminin küresel ölçekteki etkilerine değinilmiştir. Ayrıca Türkiye bağlamında Mevlâna Türbesi, Meryem Ana Evi, Balıklıgöl gibi önemli ziyaret alanlarının turistik değeri vurgulanmış; bu alanların ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan bölgesel kalkınmaya katkıları analiz edilmiştir. Son bölümde ise inanç turizminin turizm gelirleri üzerindeki etkisi, istihdam yaratma potansiyeli ve kırsal bölgelerde kalkınmayı destekleyici rolü kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Çalışmanın genel sonucu olarak inanç turizmi, yalnızca dini motivasyonla yapılan bir faaliyet değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya hizmet eden, kültürlerarası etkileşimi teşvik eden çok boyutlu bir turizm türü olarak değerlendirilmektedir.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca inanç olgusu, bireylerin yaşamını şekillendiren en temel dinamiklerden biri olmuştur. Dini inanışlar yalnızca bireysel bir ruhsal deneyim olarak kalmamış, aynı zamanda toplumların kültürel yapılarının, yaşam biçimlerinin ve mekânsal organizasyonlarının oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. Bu bağlamda, inanç temelli seyahatler tarih boyunca farklı uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapılarında önemli izler bırakmıştır.

1 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu MYO, niyazigumus@ibu.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8737-3114

Günümüzde ise bu seyahatler, “inanç turizmi” veya “dini turizm” adı altında organize edilmiş bir turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnanç turizmi; bireylerin kutsal saydıkları mekânları ziyaret etme, dini vecibeleri yerine getirme ya da manevi bir deneyim yaşama amacıyla gerçekleştirdikleri seyahatleri ifade eder. Bu tür turizm faaliyetleri hem dini motivasyonlara dayanan bireysel taleplerin karşılanmasına hem de yerel ve ulusal düzeyde ekonomik, kültürel ve sosyolojik katkıların sağlanmasına olanak tanımaktadır. Özellikle son yıllarda artan kültürel çeşitlilik ve küreselleşme etkisiyle inanç turizmi, yalnızca dindar bireylerin değil, farklı kültürleri ve dini yapıları tanımak isteyen geniş bir turist kitlesinin de ilgisini çekmektedir.

Bu çalışmada, inanç turizmi kavramı teorik bir çerçevede ele alınarak tarihsel gelişimi, temel özellikleri ve diğer turizm türleriyle olan ilişkileri irdelenmektedir. Ayrıca inanç turizminin toplumsal, ekonomik ve kültürel etkileri değerlendirilerek; kavramsal temeller üzerinden bu turizm türünün mevcut durumu ve potansiyel gelişim alanları tartışılmaktadır.

1. İnanç Turizmi Kavramı

İnanç, insanlık tarihinin en eski ve en güçlü sosyal kurumlarından biridir. İnsanlar tarih boyunca dini inançları doğrultusunda kutsal kabul ettikleri mekânlara yönelmiş, bu mekânları ziyaret etmek adına kimi zaman zorlu ve uzun yolculuklara çıkmışlardır. Bu bağlamda ortaya çıkan inanç temelli seyahatler, modern anlamda “inanç turizmi” ya da “dini turizm” olarak adlandırılmaktadır. Literatürde bu kavram farklı şekillerde tanımlanmış; bazı araştırmacılar “hac turizmi”, “manevi turizm” ve “spiritüel turizm” gibi kavramlarla inanç turizmi arasında anlam farkları olduğunu öne sürerken, bazıları bu kavramları birbiriyle iç içe geçecek şekilde kullanmıştır (Timothy & Olsen, 2006; Rinschede, 1992; Collins-Kreiner, 2010).

İnanç turizmi genel anlamda, bireylerin dini gerekçelerle kutsal kabul ettikleri yerleri ziyaret etmeleri, dini törenlere katılmaları, dua etmeleri ve manevi bir deneyim yaşamaları amacıyla yaptıkları seyahatler olarak tanımlanabilir (Shackley, 2001). Ancak bu tanım zamanla genişlemiş; yalnızca dini vecibelerin yerine getirildiği bir faaliyet olmaktan çıkıp, aynı zamanda kültürel, tarihî ve estetik unsurlar barındıran çok yönlü bir turizm biçimi hâline gelmiştir. Özellikle günümüzde, farklı inançlara mensup kişilerin veya seküler bireylerin de bu tür destinasyonlara ilgisi artmıştır (Reader, 2007).

2. İnanç Turizminin Sınıflandırılması

Araştırmacılar, inanç turizmini motivasyon temelli olarak farklı kategorilere ayırmışlardır. Rinschede (1992), dini turizmi iki temel gruba ayırır: Hac ibadetini yerine getirmeyi amaçlayan hac ziyaretleri (pilgrimage tourism) ve dini değer taşıyan mekânlara turistik amaçlarla yapılan ziyaretler (religious tourism). Hac ziyaretleri, kişinin dini yükümlülüğünü yerine getirmesi açısından kutsal kabul edilirken, dini turizm daha çok kültürel ve tarihî merakla ilişkilendirilmektedir.

Bu bağlamda, dini motivasyonlar doğrultusunda yapılan seyahatler zorunlu (örneğin hac) ve gönüllü (örneğin kutsal sayılan türbeleri veya manastırları ziyaret) olarak da ayrılabilir (Egresi, 2016). Zorunlu ibadet niteliğindeki hac örneği İslam dünyasında Mekke ziyareti olarak öne çıkarken, Hristiyanlıkta Kudüs, Roma veya Santiago de Compostela; Hinduizm'de Varanasi gibi yerler gönüllü ya da yarı-zorunlu hac merkezleri olarak tanımlanmaktadır.

2.1. Tarihsel Arka Plan

İnanç temelli seyahatlerin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Antik Yunan'da tanrı ve tanrıçaların tapınaklarına yapılan yolculuklar, Orta Çağ Avrupası'nda Hristiyan hac hareketleri ve İslam dünyasında hicret ve hac gibi uygulamalar bu tarihsel sürekliliğin örnekleridir (Nolan & Nolan, 1992). Özellikle Orta Çağ'da dini merkezlere yapılan seyahatler sadece dini bir ritüel değil, aynı zamanda sosyal dayanışmanın, kültürel paylaşımın ve ticaretin bir parçası olarak da değerlendirilmiştir.

Modern çağda ise inanç turizmi, küreselleşme, ulaşım olanaklarının artması ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle daha organize ve kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Günümüzde pek çok ülke, inanç turizmini ulusal turizm stratejilerinin bir parçası olarak görmektedir. UNESCO tarafından koruma altına alınan dini miras alanları, bu alandaki uluslararası tanınırlığın ve turistik çekiciliğin önemli göstergeleri arasındadır (Shackley, 2001).

2.2. İnanç Turizminin Günümüzdeki Yeri ve Önemi

İnanç turizmi günümüzde yalnızca dini inancı güçlü bireylerin değil; farklı kültürleri tanımak, manevi bir deneyim yaşamak ya da tarihî yapıları görmek isteyen turistlerin de ilgisini çekmektedir (Collins-Kreiner, 2010). Bu durum, inanç turizminin hem duygu ve inanç temelli hem de kültürel ve deneyim temelli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu turizm türü, dört mevsime yayılan yapısıyla sürdürülebilir turizm anlayışına da katkı sağlamaktadır.

Timothy ve Olsen (2006), inanç turizminin sadece bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda kültürel kimlik, toplumsal hafıza ve tarihsel sürekliliğin bir yansıması olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu turizm biçimi, dini toleransın artırılması, kültürler arası diyalogun gelişmesi ve yerel ekonomilerin canlanması gibi birçok pozitif etkiye de sahiptir.

3. Türkiye’de İnanç Turizmi

Türkiye, üç semavi dinin tarihsel izlerini taşıyan zengin bir coğrafyada yer alması nedeniyle inanç turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar ve Yahudiler için kutsal kabul edilen pek çok mekâna ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin İslam inancına göre Mevlâna Türbesi (Konya), Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı (Nevşehir), Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul) gibi yerler önemli ziyaret merkezlerindendir. Hristiyanlık açısından ise Meryem Ana Evi (İzmir), Antakya’daki St. Pierre Kilisesi, Sümela Manastırı (Trabzon) gibi yapılar öne çıkmaktadır (Yılmaz & Yıldız, 2010).

Yılmaz ve Yıldız (2010), Türkiye’de inanç turizminin henüz yeterince profesyonelce ele alınmadığını, ancak bu alanda ciddi bir potansiyelin bulunduğunu vurgulamaktadır. Özellikle Anadolu’nun kırsal bölgelerinde bulunan türbe, zaviye ve tekkelerin restorasyonu, tanıtımı ve turizme entegrasyonu, yerel kalkınmayı destekleyecek stratejik bir unsur olabilir.

4. İnanç Turizmi Tarihsel Gelişimi

İnanç turizmi, insanlık tarihinin en eski ve en köklü seyahat biçimlerinden biridir. Dini inançlar doğrultusunda kutsal kabul edilen mekânlara yapılan ziyaretler, ilk çağlardan günümüze kadar devam eden süreklilik gösteren bir sosyal ve kültürel pratiktir. Tarihsel süreçte farklı uygarlıklar, dinler ve coğrafyalar bu tür seyahatlerin şekillenmesinde belirleyici olmuş; inanç turizmi zamanla ritüel odaklı hac ziyaretlerinden, kültürel ve turistik içerik taşıyan çok yönlü yolculuklara evrilmiştir (Timothy & Olsen, 2006; Rinschede, 1992).

4.1. Antik Dönemde İnanç Temelli Seyahatler

İnanç temelli seyahatlerin kökeni, organize dinlerin ortaya çıkmasından çok daha önceye dayanmaktadır. Arkeolojik bulgular ve tarihsel kayıtlar, ilk insanların doğa olaylarına kutsallık atfettiklerini ve belirli mekânlara tapınma amacıyla yöneldiklerini göstermektedir. Bu bağlamda mağaralar, dağlar, su kaynakları ve ağaçlar gibi doğal unsurlar ilk kutsal mekânlar olarak görülmüş ve ziyaret edilmiştir (Shackley, 2001).

Antik Mısır'da tanrı ve tanrıçaların tapınaklarını ziyaret etmek hem dini bir görev hem de sosyal bir statü göstergesiydi. Benzer şekilde, Antik Yunan ve Roma'da Apollon Tapınağı (Delphi), Artemis Tapınağı (Efes), Zeus Tapınağı (Olimpia) gibi kutsal kabul edilen mekânlara yapılan seyahatler dini olduğu kadar siyasi ve kültürel işlev de taşımaktaydı (Nolan & Nolan, 1992). Bu tür seyahatler çoğu zaman festivaller, kehanet törenleri ve şifacılık uygulamalarıyla birlikte gerçekleştirilirdi.

4.2. Orta Çağ'da Hac Yolculukları

İnanç turizminin sistematik ve kitlesel bir nitelik kazanması özellikle Orta Çağ'da, büyük dinlerin kurumsallaşmasıyla başlamıştır. Hristiyanlık, İslam ve Hinduizm gibi dinlerin kutsal mekânlara yapılan hac yolculukları, bireyin dini vecibesini yerine getirme aracı olmanın ötesinde, zamanla sosyo-kültürel ve ekonomik bir boyut da kazanmıştır (Reader, 2007).

Hristiyanlıkta, Orta Çağ boyunca Avrupa'dan Kudüs'e, Roma'ya ve Santiago de Compostela'ya yapılan haclar, inançla birlikte kefare, bağışlanma ve azizlik arayışıyla da ilişkilendirilmiştir. Bu hac yolları zamanla yapılaşmış, güzergâhlar boyunca hanlar, kiliseler ve hastaneler inşa edilmiştir (Collins-Kreiner, 2010). Ayrıca bu güzergâhlar üzerinde yer alan yerleşim yerleri ekonomik olarak gelişmiş, dini mirasın yayılmasına katkı sağlamıştır.

İslam dünyasında ise hicret (Medine'ye göç) ve hac (Mekke ziyareti) uygulamaları önemli dini vecibeler arasında yer alır. İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Müslümanlar, yılda bir kez hac görevini yerine getirmek amacıyla uzun yolculuklara çıkmışlardır. Özellikle Abbasi döneminden itibaren bu yolculuklar devlet tarafından desteklenmiş, hac yolları güvence altına alınmış ve hacılar için konaklama ve iâşe hizmetleri sağlanmıştır (Egresi, 2016).

4.3. Yeni Çağ'da İnanç Turizminin Yapısal Değişimi

Yeni Çağ (15.–18. yüzyıl) ile birlikte coğrafi keşifler, kentleşme, din savaşları ve reform hareketleri, inanç temelli seyahatleri önemli ölçüde etkilemiştir. Hristiyan dünyasında Protestan Reformu, Katolik hac geleneklerini sorgulatmış; buna karşın Katolik kilisesi, karşı-reform sürecinde hac mekânlarını daha görünür kılmaya çalışmıştır (Timothy & Olsen, 2006). Bu dönemde hac turizmi, dini sadakat göstergesi olduğu kadar politik bir enstrüman olarak da kullanılmıştır.

Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nda hac organizasyonları kurumsallaşmış; Mekke ve Medine'ye yapılan seferler için kervan yapıları oluşturulmuştur. Surre alayları hem dini bir gelenek hem de siyasi bir güç gösterisi olarak yorumlanmıştır. Osmanlı coğrafyasında yer alan türbe, tekke

ve zaviyeler, inanç merkezli iç turizmin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Yılmaz & Yıldız, 2010).

4.4. Sanayi Devrimi ve Modernleşme Süreci

19. Yüzyıl ile birlikte Sanayi Devrimi, ulaşım ve iletişim olanaklarında önemli gelişmelere yol açmış; bu da inanç turizminin daha geniş kitleler tarafından erişilebilir hâle gelmesini sağlamıştır. Tren yolları, deniz taşımacılığı ve sonrasında motorlu taşıtlar sayesinde uzak mesafeler daha kısa sürede kat edilebilmiştir. Bu durum hem iç hem de uluslararası düzeyde hac ve dini seyahatlerde artışa neden olmuştur (Shackley, 2001).

Aynı dönemde seyahat rehberleri, broşürler ve haritalar gibi materyallerle hac ve dini seyahatler daha planlı hâle getirilmiş; tur operatörleri bu alanda hizmet sunmaya başlamıştır. Özellikle Hristiyan dünyasında Lourdes (Fransa), Fatima (Portekiz) ve Czestochowa (Polonya) gibi yeni hac merkezleri ön plana çıkmıştır (Reader, 2007).

4.5. 20'nci ve 21'nci Yüzyılda İnanç Turizmi

20'nci yüzyıl, inanç turizminin hem niceliksel hem de niteliksel anlamda büyümesine tanıklık etmiştir. Bir yandan dini inançların devam etmesi ve ibadet ihtiyacının sürmesi, diğer yandan seyahat kültürünün yaygınlaşması bu büyümeyi desteklemiştir. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası barış ve manevi arayış temalı turizm anlayışı öne çıkmış; insanlar yalnızca hac ibadeti değil, huzur bulmak, dua etmek, manevi bir arınma yaşamak için kutsal mekânlara yönelmiştir (Collins-Kreiner, 2010). 20'inci ve 21'inci yüzyıla gelindiğinde inanç turizmi, çok yönlü bir olgu hâline gelmiş; dinsel motivasyonların yanı sıra kültürel miras, mimari ilgi, tarihî bağ ve kişisel gelişim gibi unsurlar da seyahat motivasyonları arasında yer almıştır. Günümüzde UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde yer alan birçok dini yapı ve mekân hem hacıların hem de turistlerin uğrak noktası olmuştur. Bu durum, inanç turizminin kültürel turizmle iç içe geçerek hibrit bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir (Timothy, 2011). Ayrıca modern dönemde dijital teknolojiler sayesinde sanal hac deneyimleri, dijital rehberlik uygulamaları ve çevrimiçi rezervasyon sistemleri gibi yenilikler, inanç turizminin dönüşümünü hızlandırmıştır. Pandemi süreci ise sanal hac ve dijital ibadet kavramlarını tartışmaya açmış; gelecekte inanç temelli turizmin biçimsel olarak nasıl şekilleneceği üzerine yeni araştırma alanları doğmuştur.

İnanç turizmi, günümüzde sadece dini ritüellerin yerine getirildiği bir faaliyet olmaktan çıkmış, aynı zamanda kültürel mirasın, tarihsel yapıların ve manevi deneyimlerin bir bütün olarak sunulduğu çok boyutlu bir

turizm türü haline gelmiştir. Küreselleşme, ulaşım imkânlarının gelişmesi ve dijital medyanın etkisiyle birlikte milyonlarca insan her yıl farklı dinlere ait kutsal mekânları ziyaret etmektedir (Timothy & Olsen, 2006). Bu bağlamda, günümüz inanç turizminde öne çıkan merkezler yalnızca hac destinasyonlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda mimari, kültürel ve sembolik değerler barındıran çeşitli coğrafyalara yayılmıştır.

4.6. Mekke ve Medine (Suudi Arabistan) – İslam Dünyasının Kalbi

İslam dünyasında en önemli inanç turizmi merkezleri Mekke ve Medine şehirleridir. Mekke, her yıl milyonlarca Müslümanın hac ve umre ibadetlerini yerine getirdiğı Kâbe'ye ev sahipliğı yapmaktadır. Hac ibadeti İslam'ın beş şartından biri olup, ekonomik ve fiziksel imkânı olan her Müslüman'ın ömründe en az bir kez Mekke'yi ziyaret etmesi farzdır (Egresi, 2016). Medine ise Hz. Muhammed'in mezarının bulunduğu Mescid-i Nebevî ile öne çıkmakta, hac yolculuğunun ruhani tamamlayıcısı olarak görülmektedir.

Suudi Arabistan hükümeti, 2000'li yıllardan itibaren bu şehirlerdeki turizm altyapısını geliştirmeye yönelik büyük yatırımlar yapmış; ulaşım, konaklama, güvenlik ve sağlık hizmetlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Henderson, 2011). Bununla birlikte, kutsal alanların etrafındaki modern yapılaşma ve kültürel mirasın dönüşümü bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

4.7. Vatikan (İtalya) – Katolik Dünyasının Merkezi

Hristiyanlık dininde en kutsal mekânlardan biri olan Vatikan hem dini liderliğin merkezi hem de mimari ve sanatsal açıdan eşsiz bir turizm destinasyonudur. Vatikan'da yer alan Aziz Petrus Bazilikası, Sistine Şapeli ve Vatikan Müzeleri her yıl milyonlarca Katolik ve kültürel turist tarafından ziyaret edilmektedir (Nolan & Nolan, 1992). Özellikle Paskalya ve Noel dönemlerinde Vatikan'a olan ziyaretlerde büyük artış yaşanmakta; Papa'nın konuşmaları turistik ve dini etkinlikler haline gelmektedir.

Vatikan'ın inanç turizmindeki özel konumu, dini motivasyonların yanı sıra tarihi, sanatsal ve sembolik değerlerin de etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, inanç turizminin sadece ibadet amaçlı değil, aynı zamanda kültürel mirasın deneyimlenmesi temelli bir yönü olduğunu da ortaya koymaktadır (Timothy, 2011).

4.8. Kudüs (İsrail/Filistin) – Üç Semavi Din İçin Ortak Miras

Kudüs, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinleri açısından kutsal kabul edilen, çok katmanlı dini yapıları ve sembolleri bünyesinde barındıran eşsiz

bir inanç turizmi merkezidir. Yahudiler için Ağlama Duvarı, Hristiyanlar için Kutsal Kabir Kilisesi ve Müslümanlar için Mescid-i Aksa bu şehirde yer almaktadır (Shackley, 2001). Bu çeşitlilik, Kudüs'ü yalnızca dini bir merkez değil, aynı zamanda küresel ölçekte dinler arası bir kültürel etkileşim noktası haline getirmiştir.

Bununla birlikte, Kudüs'ün dini merkezi olmasının yanında politik ve güvenlik boyutu da inanç turizmini doğrudan etkilemektedir. Zaman zaman yaşanan çatışmalar, turizm akışını olumsuz etkilese de Kudüs hâlâ milyonlarca inançlı insan için vazgeçilmez bir destinasyon olma özelliğini sürdürmektedir (Collins-Kreiner, 2010).

4.9. Santiago de Compostela (İspanya) – Hac Yolu Deneyimi

Hristiyan dünyasında önemli bir diğer hac merkezi ise İspanya'da bulunan Santiago de Compostela'dır. Aziz James'in mezarının bulunduğu inanılan bu şehir, özellikle Katolik hacıların yürüyerek gerçekleştirdiği Camino de Santiago (Aziz Yakup Yolu) rotasıyla öne çıkmaktadır. UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak kabul edilen bu güzergâh, inanç turizmi ile doğa yürüyüşü ve kültürel turizmi birleştiren eşsiz bir deneyim sunmaktadır (Reader, 2007).

Son yıllarda yalnızca dini değil, ruhsal arayış içinde olan seküler bireylerin de bu rotayı tercih etmeye başlaması, inanç turizminin sınırlarının genişlediğini ve bireysel dönüşümle bağlantılı hale geldiğini göstermektedir (Digance, 2006).

4.10. Varanasi ve Bodh Gaya (Hindistan) – Hinduizm ve Budizm'in Kutsal Noktaları

Varanasi, Hinduizm'in en kutsal şehirlerinden biri olarak kabul edilmekte ve Ganj Nehri kıyısındaki ritüel yıkamalar ile öne çıkmaktadır. Hindu inancına göre Varanasi'de ölmek ve burada yakılmak mokşa (kurtuluş) elde etmenin bir yolu olarak görülmektedir. Bu durum şehri hem dini hacılar hem de ruhani arayıştaki gezginler için cazip hale getirmektedir (Singh, 2004).

Bodh Gaya ise, Buda'nın aydınlanmaya ulaştığı yer olarak Budistler için büyük öneme sahiptir. Bu kutsal alan, özellikle Güneydoğu Asya ve Doğu Asya ülkelerinden gelen hacı ve turistler tarafından ziyaret edilmektedir. UNESCO koruması altındaki Mahabodhi Tapınağı bu bölgedeki turizmin odak noktasıdır (Eck, 2012).

5. İnanç Turizminin Ekonomiye Katkıları

İnanç turizmi, dini inançlar doğrultusunda kutsal kabul edilen mekânlara yapılan seyahatleri kapsamakla birlikte, aynı zamanda önemli bir ekonomik faaliyet alanı olarak da dikkat çekmektedir. Tarihsel olarak ibadet, hac ve ziyaret niyetiyle yapılan bu seyahatler, günümüzde milyonlarca insanın katıldığı ve turizm sektörünün alt kollarından biri haline gelen bir endüstriye dönüşmüştür. Bu kapsamda inanç turizminin ekonomik katkısı yalnızca doğrudan turizm gelirleriyle sınırlı kalmayıp, dolaylı olarak birçok sektörü de etkilemektedir (Timothy & Olsen, 2006).

5.1. Turizm Gelirlerine Katkı

İnanç turizmi hem uluslararası hem de yerel ölçekte önemli ekonomik çıktılar üretme potansiyeline sahiptir. Bu turizm türü kapsamında gerçekleşen seyahatler, turizm ekonomisinin çeşitli alt sektörlerini doğrudan etkilemektedir. Konaklama, ulaşım, yiyecek-içecek, rehberlik, hediyelik eşya ve kültürel etkinlik harcamaları, inanç turizmini destinasyon ekonomileri için önemli bir gelir kaynağına dönüştürmektedir (Timothy & Olsen, 2006). Bu yönüyle inanç turizmi, yalnızca ibadet amacıyla gerçekleştirilen bir eylem değil, aynı zamanda ciddi bir ekonomik hareketliliğin de tetikleyicisidir.

Özellikle hac destinasyonları bu etkinin en yoğun görüldüğü merkezlerdir. Örneğin, Suudi Arabistan, yalnızca hac ve umre turizminden elde ettiği gelirin 2022 yılında yıllık yaklaşık 150 milyar doları aşacağı tahmin edilmektedir (tr.shafaqna.com, 2022). Benzer şekilde, Vatikan ve çevresi, Katolik dünyasına yönelik dini seyahatlerin odak noktası olmakla birlikte İtalya'nın kültürel turizm gelirleri içinde ciddi bir paya sahiptir (Nolan & Nolan, 1992).

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde ise Konya'daki Mevlânâ Türbesi, Şanlıurfa'daki Balıklıgöl, İzmir'deki Meryem Ana Evi gibi dini mekânlar hem yerli hem de yabancı turistler tarafından yıl boyunca yoğun şekilde ziyaret edilmektedir. Bu destinasyonlara yapılan ziyaretler, başta konaklama ve yeme-içme olmak üzere pek çok sektöre doğrudan ekonomik katkı sağlamaktadır (Yılmaz & Yıldız, 2010). Özellikle aralık ayında Konya'da düzenlenen Şeb-i Arus törenleri sırasında otel doluluk oranları yüzde 100'e yaklaşmakta, şehir ekonomisinde belirgin bir canlanma yaşanmaktadır (Özdemir & Yiğit, 2013).

Ayrıca inanç turizmi, mevsimsellik etkisinin daha az hissedildiği bir turizm türü olması nedeniyle gelirlerin yıl içine dengeli bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle sürdürülebilir turizm ekonomisine katkı sunmaktadır (Shackley, 2001). Böylece yalnızca büyük şehir merkezleri

değil, dini mekânlara ev sahipliği yapan küçük yerleşim birimleri de turizm gelirlerinden pay alma şansı bulabilmektedir.

5.2. İstihdam Yaratma Potansiyeli

İnanç turizminin bir diğer önemli ekonomik katkısı, istihdam yaratma potansiyelidir. Kutsal kabul edilen alanlar etrafında oluşan turizm hareketliliği; oteller, pansiyonlar, restoranlar, kafeler, hediyelik eşya dükkânları, ulaşım firmaları ve rehberlik hizmetleri gibi çeşitli sektörlerde istihdam ihtiyacını artırmaktadır. Bu durum doğrudan ve dolaylı iş gücü talebi yaratarak, özellikle yerel halk için istihdam olanakları yaratmaktadır (Shackley, 2001).

UNWTO (2023) verilerine göre, dünya genelinde dini temelli seyahatlerin yoğunlaştığı dönemlerde istihdam geçici olarak değil, kalıcı biçimde artış göstermekte; bölgedeki ekonomik yapı hizmet sektörüne doğru kaymaktadır. Ayrıca, inanç turizmi kapsamında gelişen yerel üretim ve el sanatları faaliyetleri, özellikle kadınlar, yaşlılar ve gençler gibi dezavantajlı grupların ekonomik sürece katılımını kolaylaştırmaktadır (Egresi, 2016). Bu yönüyle inanç turizmi, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal bir kalkınma aracı olarak da değerlendirilmektedir.

Türkiye örneğinde, Şanlıurfa gibi inanç turizmi potansiyeli yüksek kentlerde yapılan araştırmalar, turizm faaliyetlerinin kentteki genç işsizliği azaltma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Karagöz & Kılıçlar, 2015). Benzer şekilde Konya ve Nevşehir gibi şehirlerde de dini ziyaret alanlarının çevresinde gelişen mikro girişimlerin sayısında gözle görülür artışlar kaydedilmiştir. Dolayısıyla, inanç turizmi kapsamında geliştirilecek stratejilerin yalnızca ziyaretçi sayısını artırmaya değil, aynı zamanda yerel halkın bu süreçte aktif rol almasına olanak tanıyacak şekilde planlanması büyük önem taşımaktadır. Nitekim Timothy (2011), inanç turizminin yerel topluluk merkezli kalkınma modeline entegre edilmesinin sürdürülebilirlik açısından kritik olduğunu vurgulamaktadır.

5.3. Bölgesel Kalkınmaya Katkı

İnanç turizmi, özellikle kalkınmada öncelikli bölgelerde ve kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal canlanmayı tetikleyici bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu turizm türü genellikle merkezi olmayan, kırsal ya da yarı-kırsal alanlarda yoğunlaşmakta; böylece ekonomik faaliyetlerin büyük şehirlerden çevreye yayılmasına katkı sağlamaktadır (Rinschede, 1992).

Bu katkı yalnızca ekonomik boyutla sınırlı değildir. İnanç turizmi destinasyonlarına yönelik altyapı yatırımları (yol, ulaşım, konaklama, sağlık

vb.), bölge halkının yaşam kalitesini yükseltmekte ve kamu hizmetlerinin daha etkin sunulmasına zemin hazırlamaktadır. Hindistan'daki Varanasi ve Bodh Gaya örneklerinde olduğu gibi, inanç merkezleri etrafındaki bölgelerde kamu yatırımlarının arttığı, ulaşılabilirliğin geliştiği ve yerel halkın refah düzeyinin yükseldiği gözlemlenmektedir (Singh, 2004; Eck, 2012).

Türkiye'de Şanlıurfa, Konya, Hatay, Nevşehir gibi kentlerde inanç turizminin gelişmesi, konaklama ve ulaşım altyapısının modernizasyonunu hızlandırmış; çeşitli kültürel etkinliklerin düzenlenmesini teşvik etmektedir (Karagöz & Kılıçlar, 2015). Örneğin Şanlıurfa'da Balıklıgöl ve çevresindeki restorasyon projeleri, yalnızca turistik değil aynı zamanda sosyo-kültürel bir dönüşümün öncüsü olmaktadır.

Bölgesel kalkınma açısından bir diğer önemli nokta, inanç turizminin yıl boyuna yayılması sayesinde turistik mevsimselliğin olumsuz etkilerini azaltmasıdır. Bu durum özellikle yaz aylarında turizm faaliyetlerine erişemeyen bölgeler için önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Ayrıca inanç turizmi kapsamında düzenlenen dini etkinlikler, festivaller ve anma günleri sayesinde kentlerin kültürel marka değerinde de artış yaşanmakta, bu da uzun vadede yatırım çekme potansiyelini yükseltmektedir (Timothy & Olsen, 2006).

5.4. Yerel Ekonomilerin Desteklenmesi

İnanç turizmi, büyük yatırım gerektiren lüks turizm türlerinden farklı olarak, daha mütevazı harcamalara dayansa da yaygınlığı sayesinde mikro ölçekli işletmelerin desteklenmesini sağlamaktadır. Özellikle hediyelik eşya üreticileri, zanaatkârlar ve küçük esnaflar inanç turizminden doğrudan fayda sağlayan kesimlerdir (Cohen, 1998). Bu durum hem ekonomik çeşitliliği hem de geleneksel üretimin sürdürülebilirliğini desteklemektedir.

Ayrıca bu tür turizm faaliyetlerinin, büyük sermaye sahiplerinden çok yerel halkın işletmelerine kaynak aktardığı ifade edilmektedir. Bu nedenle, inanç turizminin “topluluk temelli turizm” kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunan araştırmacılar da bulunmaktadır (Timothy, 2011).

Sonuç

İnanç turizmi, yalnızca bireylerin dini inançlarını yaşama pratiklerine hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda kültürel etkileşimi, ekonomik kalkınmayı ve sosyal bütünleşmeyi de destekleyen çok boyutlu bir turizm türü olarak öne çıkmaktadır. Bu turizm biçimi, tarihsel süreç içerisinde kutsal mekânlara yapılan ziyaretler aracılığıyla şekillenmiş, zamanla dini

motivasyonların yanı sıra kültürel ve merak odaklı nedenlerle de gelişim göstermiştir.

Küreselleşme, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, inanç turizminin erişilebilirliğini artırarak hem yerel hem de uluslararası ölçekte daha geniş kitlelere ulaşmasına olanak tanımıştır. Bu bağlamda, inanç turizmi destinasyonları; yerel halk için ekonomik fırsatlar yaratırken, ziyaretçilere de manevi tatminin yanı sıra tarihî ve kültürel mirası deneyimleme imkânı sunmaktadır. Çalışmada da ortaya konulduğu üzere, inanç turizmi kavramının tanımlanması, kapsamının belirlenmesi ve tarihsel gelişiminin anlaşılması; bu alanda sürdürülebilir ve bilinçli bir turizm politikası geliştirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda hem kamu hem özel sektörün iş birliği içinde hareket ederek altyapı yatırımları, tanıtım faaliyetleri ve ziyaretçi yönetimi konularında kapsamlı çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, inanç turizmi sadece dini bir faaliyet değil; aynı zamanda barış, anlayış ve kültürlerarası diyalog için güçlü bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Collins-Kreiner, N. (2010a). Researching pilgrimage: Continuity and transformations. *Annals of Tourism Research*, 37(2), 440–456. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.10.016>
- Collins-Kreiner, N. (2010b). The geography of pilgrimage and tourism: Transformations and implications for applied geography. *Applied Geography*, 30(1), 153–164.
- Cohen, E. (1998). Tourism and religion: A comparative perspective. *Pacific Tourism Review*, 2(1), 1–10.
- Digance, J. (2006). Religious and secular pilgrimage: Journeys redolent with meaning. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54(2), 169–179.
- Eck, D. L. (2012). *India: A sacred geography*. Harmony Books.
- Egresi, I. (2016). The tourism–religion relationship: A complex and controversial one. In I. Egresi (Ed.), *Alternative tourism in Turkey* (137–155). Springer.
- Henderson, J. C. (2011). Religious tourism and its management: The Hajj in Saudi Arabia. *International Journal of Tourism Research*, 13(6), 541–552.
- Karagöz, M., & Kılıçlar, A. (2015). İnanç turizminin bölgesel kalkınmadaki rolü: Şanlıurfa örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(4), 63–79.
- Nolan, M. L., & Nolan, S. (1992). *Christian pilgrimage in modern Western Europe*. University of North Carolina Press.
- Özdemir, G., & Yiğit, T. (2013). Türkiye’de inanç turizmi: Mekânlar ve gelişim potansiyeli. *Turizm Akademik Dergisi*, 2(1), 35–48.
- Reader, I. (2007). Pilgrimage growth in the modern world: Meanings and implications. *Religion*, 37(3), 210–229. <https://doi.org/10.1016/j.religion.2007.06.009>
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51–67. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90106-Y](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90106-Y)
- Shackley, M. (2001). *Managing sacred sites: Service provision and visitor experience*. Continuum.
- Singh, R. P. B. (2004). Pilgrimage in Hinduism: Historical context and modern perspectives. In *Religions and the sacred in tourism* (101–121).
- Timothy, D. J. (2011). *Cultural heritage and tourism: An introduction*. Channel View Publications.
- Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (2006). *Tourism, religion and spiritual journeys*. Routledge.

- tr.shafaqna.com (2022). Suudi Arabistan'ın 'Hac Geliri' 150 Milyar Dolar
<https://tr.shafaqna.com/archives/288677/suudi-arabistanin-hac-geliri-150-milyar-dolar/> (Erişim tarihi: 15.05.2025)
- UNWTO. (2023). *Religious tourism and global trends*. United Nations World Tourism Organization.
- Yılmaz, S., & Yıldız, Z. (2010). Türkiye'de inanç turizmi ve gelişim potansiyeli. *Sosyoekonomi Dergisi*, 12(1), 123–140.